

Veranderend landschap

Als er geen landschap van angst ontstaat dan is het interessant om af te vragen of met de komst van de wolf het landschap en dan in het bijzonder het Nederlandse landschap zal veranderen. We hadden hierboven al geconstateerd dat door de aanwezigheid van de mens dieren regelmatig op de vlucht slaan en dit zal ook gebeuren als een wolf op hen jacht maakt. Jagen en vluchten kosten voor zowel de wolf als het prooidier energie. Uit divers onderzoek komt John W. Laundré tot de samenvattende conclusie dat in 80% van alle gevallen prooidieren weten te ontsnappen aan hun predatoren (niet alleen de wolf)⁴². Een wolf kan zich niet te veel mislukte jachten permitteren en zal daarom, als hij de kans heeft, altijd de makkelijkste prooidieren kiezen. We komen hier later op terug bij de behandeling van welke type prooidieren de wolf kiest.

Ook het prooidier zal zijn energie moeten aanvullen na een vlucht. We kunnen dit vergelijken met het gedrag van mensen die vaak na een stress- of emotionele situatie gaan eten. Volgens sommige onderzoekers is dit onlogisch *“Emotioneel eten is een heel ander verhaal, omdat de typische reactie op negatieve emoties of stress juist verlies van eetlust is. Bij stress houdt de maagcontractie op. Het bloed gaat naar de spieren. Emotioneel eten is evolutionair gezien dus atypisch gedrag. Bij gevaar moesten onze verre voorouders vechten of vluchten, niet eten.”*⁴³ Hierbij wordt echter vergeten dat het krijgen van energie in natuurlijke omstandigheden van levensbelang is, immers alleen als je voldoende energie (i.e. genoeg voedsel heb gegeten) binnenkrijgt kom je op krachten en kun je bij een volgende keer als je wordt aangevallen makkelijker vluchten. Prooidieren zullen dan ook na zo’n aanval of als ze gestrest zijn naar voedsel zoeken waarin vooral veel suiker of eiwitten zit. Je zou kunnen zeggen dat ze krachtvoer nodig hebben.

Dit energierijke voedsel is voorhanden in de bast van bomen en iedereen die in het bos rondloopt zal dit soort vraatsporen zien van het roodwild. Vooral jonge bomen, waarvan de bast nog zacht is, zullen het ontgelden en zullen daardoor afsterven. Dit is dan ook de reden dat bij nieuwe aanplant de bomen met gaas of andere hulpmiddelen worden beschermd. Het zwartwild zal in zo’n situatie op zoek gaan naar zaden, wormen en ander eiwithoudend geïerte en wroeten bij de bomen, waardoor die het ook zullen ontgelden. Hierdoor zal het bos zeker in eerste instantie een stuk opener worden.

Nieuwe aanplant met als bescherming gaas eromheen

Kan een prooidier, om wat voor reden dan ook, niet aan voldoende voedsel komen en daarmee niet op krachten komen dan zal het dier zwakker en vatbaarder voor ziekten worden. Immers op dat moment kunnen parasieten als darm- en maagwormen, maar ook teken en horzels, infecties veroorzaken. Een gevolg hiervan kan zijn dat het dier een ver-

42 John W. Laundré, “The Landscape of Fear: Ecological Implications of Being Afraid” in *The Open Ecology Journal* (2010) 3(3):1-7, p. 3.

43 T. van Strien, “Emotioneel eten: meer sociale cohesie helpt tegen obesitas” in *De Psycholoog*, vol. 48, iss. 9, (2013), pp. 51-59

minderd voortplantingssucces heeft. Mannetjes hebben geen kracht genoeg om de strijd aan te gaan met concurrenten om zo toegang te krijgen tot de vrouwtjes. Terwijl bij vrouwtjes het gevolg kan zijn dat de ovulatie wordt uitgesteld of zelfs geheel uitblijft. Is ze al drachtig dan kan voedseltekort lijden dat het kalf een te laag geboortegewicht heeft, met als gevolg dat deze een ontwikkelingsachterstand heeft ten opzichte van jaargenoten wier moeders dat niet hebben⁴⁴.

Willen de dieren overleven dan zal aan de andere kant het bos ook enigszins dicht moeten blijven zodat het wild zich daarin kan verbergen. In de ideale omgeving zal dat inhouden dat omgevallen bomen blijven liggen, dit zal het wroeten van het zwartwild iets tegengaan, terwijl voor reeën dit hinderlagen kunnen zijn en daarom niet al te dichtbij komen. Hierdoor zullen tussen deze omgevallen bomen nieuwe struiken en bomen de gelegenheid krijgen om te groeien. Tevens zullen deze omgevallen rottende bomen aantrekkelijke plekken worden voor allerlei insecten, die vervolgens weer allerlei vogels zullen aantrekken met in hun kielzog allerlei roofvogels en roofdieren. Hierdoor zal het bos voor de mens een “rommeliger aanblik” krijgen en afhankelijk van het type bos wat ontstaat kan het er zelfs op sommige plekken behoorlijk donker en dicht zijn, terwijl op andere plekken het opener is. Voor velen – die niet of nauwelijks bekend zijn met echte natuur – kan dat zelfs een benauwend of bedreigend gevoel opwekken. Niet voor niets merkte iemand ooit op *“Ik werd me bewust van de stilte om me heen, die eigenlijk geen stilte was, maar een toenemend ruisen van alle bomen van het bos tezamen. Het was machtig, maar ik werd ook bang en begon me af te vragen of het bos me als een indringer beschouwde.”*⁴⁵, maar het is wel het soort bos waar de dieren zich veilig en beschermd voelen. Nu moeten we wel beseffen dat zo’n natuurlijk bos niet in een keer ontstaat, bomen groeien langzaam en het zal dan ook enige decennia duren voor zoiets ontstaat.

Los van de vraag of het hierboven geschetste bos het ideaal is van de mens en waar we later op terug zullen komen, moeten we constateren dat ondertussen dit soort bos niet aanwezig is op de Veluwe en zullen de prooidieren na zo’n vlucht ook naar de nabijgelegen weilanden en velden gaan om daar hun benodigde voedsel vandaan te halen om zo weer de energie te krijgen die ze nodig hebben. De afgelopen jaren zagen we dan ook de gevolgen, zoals dat het zwartwild maisvelden omploegen, of dat roodwild het graan opeet, met als gevolg wildschade voor de boer. Wil die dat voorkomen, dan zal hij ook die moeten omheinen of op andere manier beschermen.

Ondertussen zullen de bossen zelf weinig veranderen omdat het juist de mens is die voor grootste veranderingen zorgt⁴⁶. Zo lezen we in een populaire encyclopedie dat om het Kootwijkerzand – het grootste stuifzandgebied van West-Europa – in stand te houden *“moeten regelmatig beheersmaatregelen genomen worden, omdat anders door mosvorming het zand vastgelegd wordt. Dit is een gevolg van het neerslaan van stikstof uit de lucht. Algen, mossen, korstmossen en hogere planten kunnen zo extra hard groeien in het van nature arme zand.”*⁴⁷. Hierbij valt meteen de opmerking

44 Yvonne Arentzen, “Wolven als wilde-hoefdierbeheerders – Deel 3” in *De Veluenaar* (4 januari 2020).

45 Agnes van den Berg, *Angst voor natuur, Een theoretische en empirische verkenning*, p. 7

46 zie oa. <http://www.bijbelaantekeningen.nl/blog/2020/03/09/saruman-op-schiermonnikoog/>

47 Wikipedia, [Kootwijkerzand](#), *Algemeen*.

“het van nature arme zand” op en suggereert dat de Kootwijkerzand er altijd al is geweest. Het lijkt dan ook prachtig dat er allerlei maatregelen worden genomen om dit ‘bedreigde gebied’ te beschermen, echter lezen we verder dan zien we dat “Door te intensief gebruik van de grond ontstonden er omstreeks 1000 na Chr. stuifzanden”⁴⁸. Ook bij andere zandverstuivingen zoals het Wekeromse Zand lezen we dat deze op een soortgelijke manier zijn ontstaan

Kootwijkerzand

“als gevolg van het kappen van de bomen en door overbegrazing”⁴⁹. Met andere woorden hieruit blijkt dat het Kootwijkerzand en die andere zandverstuivingen helemaal niet “van nature arme zand” zijn, maar door toedoen van de mens zo is geworden en heden te dage door de mens in stand wordt gehouden. Boswachter Henk Ruseler bevestigt dit dan ook tijdens een interview over de Hoge Veluwe “Feitelijk zijn wij continu hier aan het tuinieren” en iets verder “Als we niet ingrijpen, zou dit heidegebied helemaal dichtgroeien met bomen. Dan zou bijvoorbeeld de lentevuurspin snel verdwijnen. De natuur gaat hier zijn gang wel, maar het beheer is intensief. Het is allemaal man-made.”⁵⁰

Als we teruggaan in de geschiedenis dan zien we dat in de 3de eeuw n.Chr. er een grote terugval is in de bevolking van Nederland met als gevolg “een enorme toename van boomgroei. Vooral in laaggelegen gebieden veert het bos weer terug naar zijn oude omvang van de bronstijd”⁵¹. Op de Veluwe nam de aanwas van bomen met zo’n 37 procent toe, terwijl in het rivierengebied zelfs met 67 procent. In de 10de eeuw komt de mens weer terug en worden delen van Nederland Holland genoemd (van *Holtlant*, *Holdland* “houtland”⁵²). Zo zijn er vermeldingen dat tot het begin van de 16de eeuw er in Gelderland nog dichte bossen waren⁵³. Door het intensief gebruik van de grond ontstaan op verschillende plekken op de Veluwe stuifzanden, zoals de Kootwijker- en Wekeromse zanden⁵⁴, terwijl ook in de rest van het land de bossen hierdoor steeds meer verdwijnen. Net als de naam Holland zijn er ook in het noorden van Nederland nog vele namen die een aanwijzing zijn dat ook daar vroeger grote bossen waren, zoals *Bosch* (Boschplaat, eiland Bosch) of *Wâld* (Fryske Wâlden, Dokkumer Wâlden) en vermoedelijk verwijzen naar de elzen die daar vroeger groeiden, omdat die uitstekend tegen moerassige of vochtige grond kunnen. Iedere bioloog weet dan ook dat stikstof, samen met de CO₂, een belangrijk ingrediënt is voor de flora, dat juist hierdoor de flora groeit en dat dankzij deze flora ook de fauna kan overleven omdat die zich voeden met deze flora.

48 Wikipedia, [Kootwijkerzand](#), *Geschiedenis*.

49 Wikipedia, [Wekeromse Zand](#), *Geschiedenis*.

50 NOS, *Veel zeldzame planten en dieren op de Veluwe* (15 mei 2016).

51 Volkskrant, *Waarom Nederland in de 3de eeuw opeens leegliep* (25 oktober 2019).

52 Etymologiebank.nl, [Holland](#)

53 Mr. W. Van de Poll, “Wolven en Wolfenjachten in Gelderland” in *Geldersche volksalmanak voor het jaar 1886*, p. 192.

54 Charlotte Witte, *Stuifzandbestrijding op de Veluwe 1500-1884, De invloed van gewestelijk overheidsbeleid op het functioneren van de buurschap Harskamp als collectieve institutie*, [2016], p. 8

Een ander mooi voorbeeld zijn de Engbertsdijksvenen⁵⁵ (in de buurt van Vriezenveen), dit is van oorsprong een veenmoeras welke is afgewisseld met haren (zanderige gedeelten welke hoger liggen). De naam ‘haar’ zien we dan ook terug in diverse omliggende plaatsen, zoals Kloosterhaar, Westerhaar-Vriezenveensewijk en Bruinehaar, en is verwant aan met oudhoogduits *harug*, ouden-gels *hearg* (“bos”, “heiligdom”)⁵⁶. Dit geeft al aan dat dit van oorsprong een bosrijk gebied was. Het gebied bleef behoorlijk ongerept tot in de periode 1850-1950 grootschalige koloniale verveening met de bijbehorende opstreckende verkaveling plaatsvond⁵⁷. Hierdoor werd de waterstand steeds lager en ontstond verdroging. Om dit tegen te gaan is in 1990 grote hoeveelheden folie in de grond verwerkt tot 2,5 m diep⁵⁸. Hierdoor werd het vocht vastgehouden en begonnen waterminnende flora, als de berk⁵⁹, weer terug te komen. Kenmerkend voor veen is dat daarin soms complete bomen worden teruggevonden⁶⁰ en waaruit blijkt dat dit een geheel natuurlijk proces is en deze reddingsactie een succes is. Veen ontstaat namelijk als flora sneller groeit dan ze worden afgebroken. Een situatie die we bij Engbertsdijksvenen zagen gebeuren. In 2020-2021 is een groot deel van de aanwezige flora verwijderd met als gevolg dat het nieuwe prille veenmoeras opnieuw ernstig is verstoord omdat er hierdoor geen nieuw veen kan ontstaan. Om de Engbertsdijksvenen te redden had men niet de flora moeten verwijderen maar juist moeten zorgen dat het water daar bleef.

Volgen we de geschiedenis verder dan zien we dat rond 1900 diverse projecten worden opgestart rondom herbebossing en vitalisering van de (door de mens) verarmde gronden⁶¹. Helaas zien we dat bij deze grootschalige herbebossingsprojecten veelal monoculturen ontstaan omdat er maar één soort bomen wordt geplant. Ook werden in die tijd duingebieden (gedeeltelijk) afgesloten voor grote grazers en vervolgens beplant met vegetatie om zo de zandverstuivingen tegen te gaan en op die manier te zorgen dat duinen ook in de toekomst een bescherming geven tegen de zee. Hierdoor zien we in gebieden waar de mens niet actief aanwezig is de vegetatie explosief toenemen en – zoals in de lijn der verwachting – na 50 tot 70 jaar ook langzaam de tweede groeifase ingaan met het spontaan verschijnen van (elzen- en berken)bossen (Boschplaat op Terschelling, Berkenplas op Schiermonnikoog) omdat er eindelijk weer genoeg voeding in de vochtige bodem is en hetzelfde proces op gang kwam als bij de Engbertsdijksvenen.

Aan het begin van de 21ste eeuw zien we in Nederland een politieke trend ontstaan om onder de noemer van biodiversiteit veel bossen om te hakken en daar andere vormen van natuur te ontwikkelen. Ook wordt als reden de klimaatcrisis, met haar (vermeende) stikstof en CO₂ problematiek, als reden genoemd. Minstens zo belangrijk is dat de natuurgebieden ook moeten voldoen aan de recreatieve behoeften die zijn ontstaan⁶². Werden bossen vroeger alleen gebruikt door natuurliefhebbers

55 Wikipedia, [Engbertsdijksvenen](#).

56 Etymologiebank.nl, [Haar \(hoogte in het veld\)](#).

57 Aardkunde, [Engbertsdijk](#).

58 Hoogveenherstel, Engbertsdijksvenen, [Hoogveen herstellen](#).

59 Wikipedia, [Berk](#).

60 Geologie van Nederland, [Veenbodem](#).

61 J.H. de Rijk, “Geschiedenis van de Veluwe landgoedbossen” in *Nederlands Bosbouw Tijdschrift* (1994), p. 170-183.

62 RD, [Veluwe natuur deels minder toegankelijk \(26 februari 2021\)](#).